

In memoriam H.J. Witkam

Op 6 december 1982 overleed geheel onverwacht H.J. Witkam, mijn vader.

Hij werd op 27 december 1914 in Goed geboren als nakomertje in een groot gezin, waarvan de oudste meisjes bij zijn geboorte al bijna het huis uitgingen. Zijn vader beheerde de zaak en het fortuin die door zijn grootvader waren opgebouwd en verworven. Zijn middelbare schooltijd bracht hij door aan een internaat in Eindhoven. Hij placht later te vertellen dat hij op zijn lagere school in Goes zo weinig had geleerd - hij had bijvoorbeeld nog nooit van zinsontleding gehoord - dat hij op het toelatingsexamen de meest elementaire vragen niet kon beantwoorden. Toch werd hij toegelaten en zeven jaar later slaagde hij voor het eindexamen bèta en ving hij in Delft de studie 'technische chemie' aan. In dat vak heeft hij nooit enige diploma behaald, en na enkele jaren van onbezorgd studentenleven en studentenjoel realiseerde hij zich dat hij niet geschikt was voor de techniek en maakte hij de ommezwaai naar de rechtenstudie aan de Leidse universiteit. Nog voor de oorlog behaalde hij het kandidaatsdiploma. De oorlog, en de sluiting van de universiteit door de bezetter brachten zijn studie tot stilstand, en hij heeft die sindsdien niet meer hervat. Om in zijn levensonderhoud te voorzien - de toelage van zijn vader was na zijn ommezwaai naar Leiden minimaal geworden - is hij begonnen bijlessen te geven aan medestudenten. Intussen had hij zijn toekomstige vrouw, Antoinette Peeren, kandidate in de klasieke letteren, leren kennen en trad met haar in de loop van 1944 in het huwelijk. Zij leverde haar bijdrage aan het gezinsinkomen door het geven van bijlessen aan middelbare scholieren. Tussen 1945 en 1954 werden vijf kinderen geboren, een zoon, twee dochters en nog twee zoons. De zorg voor de kinderen en de enorme toename van de vraag naar privé-lessen hebben het beide ouders aanvankelijk onmogelijk gemaakt hun studies na de oorlog te hervatten, en later is het er niet meer van gekomen, en was een diploma van meester in de rechten voor Witkam ook niet meer zo nodig. Sterker nog, het ontbreken daarvan werd zijn handelsmerk, toen hij zich ontwikkeld had tot de markante repetitor voor het Romeins recht, zoals velen hem zich zullen herinneren. In die rol is hij bij zijn leven al een legende geworden. Zijn bijtende spot over de ijdelheden en incompetentie van sommige universitaire juristen, zijn weergalozes werkklust en ook zijn ruwe humor tegenover zijn studenten bezorgden hem grote faam, en onder juridische studenten heeft het jarenlang tot de goede toon behoord om bij Witkam te hebben gerepeteerd. In groepjes van meestal twee of drie personen bracht hij hen de grondbeginselen van het Romeinse recht bij aan de hand van door hem geschreven dictaten, die het college lopen destijds overbodig maakten. Ik zag soms aan het mededelingenbord van zijn wachtkamer de tentamenopgaven hangen: bizarre casussen over weggelopen slaven en intrigerende erfrechtconstructies. En ik kan nog zijn bulderende lach door het huis horen klinken als een repetent een stommeit debiteerde. Zo te horen moeten dat er vele zijn geweest. In het visseizoen ging hij iedere zondag snoeken, eerst in de anti-tankgracht bij het Haagse Schouw, later op de Kagerplassen: Vennemeer, Zweiland en Koppoel. Met de bus van Maarse en Kroon vertrok hij dan in de loop van zondagochtend en was meestal om een uur of half vijf in de middag weer terug, met één of meer snoeken. Soms ook wel eens met een paling, baars of andere vis, en een enkele maal heeft hij een meeuw aan de haak geslagen. De snoek werd nog dezelfde dag door ons opgegeten, of anders weggegeven aan vrienden. Het schoonmaken van zo'n roofvis was fascinerend, vooral het openmaken van de maag en het reconstrueren van de inhoud. Hij slaagde er soms in om het hart van de vis in een borrelglaasje

met brandewijn aan het kloppen te houden, terwijl het dier zelf al lang en breed in de pan lag, iets dat kennelijk bij koudbloedige dieren mogelijk is. Ongeveer twintig jaar geleden is hij geleidelijk aan begonnen zijn snoeken en een deel van zijn lessen in te ruilen voor het schrijven van boeken. Hij had altijd al belangstelling voor geschiedschrijving. Hij had in de loop van de jaren, in de goede tijd toen de prijzen nog laag waren, een grote 17e eeuwse, voornamelijk juridische bibliotheek opgebouwd, maar eigenlijk was dit nog slechts de uiting van een passieve belangstelling die bij hem de weg bereidde voor zijn latere, vruchtbare schrijverschap. Het begon ermee, dat hij ontdekte dat René Descartes een jaar lang in zijn huis, nu het pand Rapenburg 21, had gewoond; alras bleek dat de zoon van Descartes's gastheer een Portugese periode van vestingbouwer had gehad; dat in de buurt van zijn huis allerlei andere geleerden - schurken en genieën - uit de eerste eeuw van de Leidse universiteit hadden gewoond en gewerkt, en van het een kwam het ander. Zijn onderzoek, aangevat met zijn gebruikelijke enthousiasme en doorgevoerd met de speurzinn van een detective en met ijzeren volharding, culmineerde in zijn jarenlang in afleveringen gepubliceerde studies. Ik noem hier bijvoorbeeld *De financiën van de Leidse Universiteit in de 16e eeuw*, *Immatriculatie en recensie in de Leidse Universiteit van 1575 tot 1581*, en zijn *magnum opus: De dagelijkse zaken van de Leidse Universiteit van 1581 tot 1596*, bevattende een systematische analyse van de inhoud van het, zeer moeilijk leesbare, dagboek van Jan Hout. Verschillende kleinere studies, meest over de administratieve en financiële geschiedenis van de eerste halve eeuw van de Leidse universiteit, vloeiden daarbij nog uit zijn pen. Al deze studies werden in een oplage van honderd exemplaren in een eenvoudig reproductieprocédé gedrukt door de universiteit - door hem steevast als de 'Academie' of kortweg de 'School' aangeduid - door toedoen en actieve steun van de vorige en huidige secretaris van de universiteit. Ik hoop dat wie hem gekend hebben zich hem zullen herinneren in zijn onafhankelijkheid, zijn bizarre humor bij tijd en wijle, de vertedering die hij voelde voor zijn kleinkinderen, nu zes in getal, het plezier dat hij beleefde aan de uitgave van de bundeltjes met Latijnse poëzie van zijn hand die werden opgelegd op de particuliere persen van zijn oudste twee kinderen, hoe hij zelf altijd graag begrafenissen bezocht, tot en met de Sinterklaasavond met zijn vrouw, zijn kinderen en zijn kleinkinderen, 36 uur voor zijn toen nog door niemand bevroede dood.

J.J. Witkam